

[B] **VEELZIJDIGE EENDUIDIGHEID.
HET LEVEN VAN JACOB REVIUS (1586-1658)**

Levensverhalen van hedendaagse coryfeeën lijken eenvoudiger te behappen dan die van prominente historische figuren uit de vroege moderniteit. Sinds een eeuw of twee heeft de cultuur van de specialisatie zich immers in toenemende mate doorgezet. Tegenwoordig is men of staatsman of wetenschapper of schrijver of topvoetballer. Dat maakt het voor de biograaf in beginsel een stuk eenvoudiger: grondig inzicht in slechts één professioneel veld kan volstaan. Af en toe is er wel eens een enkeling die tijdens een welbepaalde periode van zijn leven twee activiteiten uit de voorgaande lijst combineert (denk aan de kunstenaar die het schopt tot minister van Cultuur of, omgekeerd, de staatsman die in zijn vrije tijd wel eens een gedichtje pleegt), maar zelden komt vandaag nog voor wat in de zestiende en zeventiende eeuw heel vanzelfsprekend was. Het toenmalige ideaal van de *uomo universale* drukt een cultuur van de veelzijdigheid uit die we vandaag met het nodige wantrouwen zouden bekijken. Een wetenschapper die politiek actief wil zijn of een schilder die ook nog eens historische studies wil schrijven, zo redeneren we vandaag, dat moet op een van beide terreinen toch wel tot een mislukking leiden?

Jacob Revius, de zeventiende-eeuwse theoloog en dichter over wie Enny de Bruijn een werkelijk uitstekende biografie heeft geschreven, is een voorbeeld van die vroegmoderne cultuur van de veelzijdigheid. Hij was overigens niet alleen theoloog en dichter, maar ook nog eens auteur van historische studies (een over het pausdom en een over de stad waar hij het grootste deel van zijn leven doorbracht, Deventer) én van dichtbij betrokken bij het grote vertaalproject dat in de tweede helft van de zeventiende eeuw tot de Statenbijbel leidde. Wie een goede biografie van een dergelijke bezige bij wil schrijven, moet zich meteen ook inwerken in de vaak complexe geschiedenis van verschillende disciplines. De Bruijn heeft die klus op een voorbeeldige manier geklaard.

De rode draad die Revius' activiteiten met elkaar verbond (in die mate zelfs dat onze inschatting van zijn werk als zeer divers hem wellicht vreemd in de

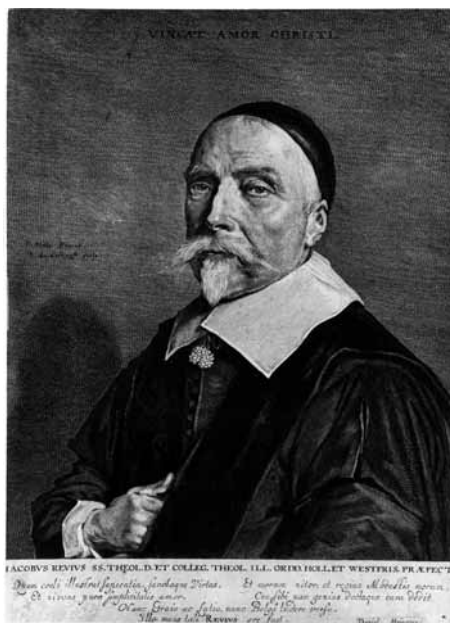
oren zou hebben geklonken), was zijn geloof en zijn overtuiging dat het fundament van dat geloof te vinden was in het woord van God, waarvan de Bijbel de eenduidige en dus niet mis te verstane uitdrukking was. Zowel zijn poëzie, zijn preken, zijn historisch werk als de talrijke theologische disputaties die hij in het laatste decennium van zijn leven schreef, staan in het teken van de uitleg van dat woord. Revius was zoals de meeste vooraanstaande theologen in de Republiek van de zeventiende eeuw gereformeerd, dat betekent calvinist. Zijn grootvader, die burgemeester van Deventer was, behoorde tot de vroegste generatie gereformeerden in de Nederlanden. Revius zelf staat bekend als een vertegenwoordiger van de orthodoxe strekking (de zogeheten contraremonstranten), maar De Bruijn maakt in haar studie aannemelijk dat we Revius niet moeten zien als de stringente hardliner die sommigen in het verleden van hem hebben gemaakt. Revius is geen Voetius, zegt De Bruijn in de conclusie van haar boek, met een verwijzing naar de meest onbuigzame der contraremonstranten, die vooral in de annalen van de Nederlandse cultuurgeschiedenis is terechtgekomen als furieuze bestrijder van de filosofische en natuurwetenschappelijke nieuwlichterij waarvoor het werk van Descartes rond het midden van de zeventiende eeuw symbool stond.

Toch was ook Revius beducht voor wat hij beschouwde als de funeste gevolgen van het denken van Descartes, die zoals bekend zijn belangrijkste werken schreef toen hij in de Republiek verbleef. Descartes' mechanistische wereldbeeld, in combinatie met zijn pleidooi voor een strikt rationalisme, moest in de ogen van Revius onvermijdelijk leiden tot een ontkenning van het belang van God en bijgevolg tot een ondermijning van het wereldbeeld dat in de almacht van de schepper gefundeerd werd. Voor Revius was de schepping Gods tweede boek, naast de Bijbel, waarvan de geheimen van de natuur een onmiskenbare spiegel vormden. Wie de zichtbare werkelijkheid wou doorgronden, moest volgens Revius gewoon de Bijbel lezen: dan werd vanzelf het door God bezielde verband van het universum duidelijk. Toen rond het midden van de zeventiende eeuw steeds meer natuurwetenschappers gingen pleiten voor een aanpak die steunde op empirie en experimenten, niet op de autoriteit van de traditie, kwam Revius' wereldbeeld onder

druk te staan. Het experiment sprak immers steeds vaker de traditie tegen, op manieren bovendien die steeds moeilijker mis te verstaan bleken.

De Bruijn maakt in het laatste hoofdstuk van haar biografie goed voelbaar hoe Revius in de laatste decennia van zijn leven dag na dag een strijd aanging om zijn theocentrische wereldbeeld in stand te houden, een strijd waarvan wij als erfgenamen van de verlichting weten dat hij hem niet kon winnen. Hij stond vanaf 1642 aan het hoofd van het Statencollege van de Universiteit van Leiden, waar studententheologie (toekomstige predikanten die het land bij het ware geloof moesten houden) werden opgeleid die met een beurs aan de universiteit verbleven. De jongeren die hij onder zijn hoede had, voelden zich niet zelden aangetrokken tot het nieuwe perspectief dat de filosofie van Descartes bood en ook sommigen van Revius' collega's, zoals subregent Heereboord, omarmden het nieuwe denken met veel enthousiasme.

Misschien wel de grootste verdienste van deze biografie is dat De Bruijn Revius' denken niet zomaar verheldert maar ook nog aannemelijk maakt.

Gravure van Jacob Revius door Jonas Suyderhoef, naar een verloren gegaan schilderij van Frans Hals, Foto Wikimedia.

In de inleiding tot haar boek (ontstaan als proefschrift aan de Universiteit van Utrecht) zet de biografe omstandig uiteen dat ze het geloof van Revius deelt. Dat had kunnen leiden tot een gebrek aan afstandelijkheid, maar al snel wordt duidelijk dat De Bruijn in dit boek zeer verstandig met haar betrokken houding is omgegaan. Deze biografie is geen apologie geworden, en zeker ook geen hagiografie, maar een genuanceerd en overtuigend portret van een denker wiens werk en ideeën een boeiend moment in de cultuurgeschiedenis van de zeventiende eeuw tastbaar maken. Terecht stuurt De Bruijn ook het beeld bij van Revius als de prototypische dichter-predikant, van wie de literaire productie niet meer is dan theologie in verzen. Ook al besteedt ze iets minder aandacht aan Revius' literaire productie dan deze lezer graag had gewild – voor die keuze spreekt dan wel het argument dat hij toch minder dichter was dan predikant en theoloog –, uit de paar gedichten die De Bruijn in haar biografie wat omstandiger ter sprake brengt (waaronder Revius' wellicht bekendste sonnet dat begint met het vers “T'en zijn de Joden niet, heer Jesu, die U cruysten”) spreekt een poëtische stem die de kern van Revius' overtuiging goed weergeeft. Hier is een individu aan het woord dat zijn geloof op een persoonlijk doorvoelde manier belijdt, maar voor wie de individuele ervaring tegelijk naar een hoger, collectiever niveau moet worden gebracht. Wat Revius voor zichzelf en in zichzelf voelt, is meer dan zomaar een persoonlijke waarheid: het is een algemeen-geldige boodschap die juist omwille van zijn universaliteit dient te worden uitgedragen. In het licht van die overtuiging verdienen ook Revius' psalmvertalingen hernieuwde aandacht.

Zowel Busken Huet als Martinus Nijhoff riepen eerder al op tot lectuur van de poëzie van Revius. Na lectuur van deze indringende biografie kan ik hen enkel bijvallen.

JÜRGEN PIETERS

ENNY DE BRUIJN, *Eerst de waarheid, dan de vrede*,
Jacob Revius 1586-1658, Boekencentrum, Zoetermeer,
2012, 450 p.